

Карачина Н.П., Вітюк А.В., Гребеньок І.В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ ТА ПОТЕНЦІАЛ ЇЇ РОЗВИТКУ

Досліджено умови функціонування підприємств сільськогосподарського машинобудування, здійснено ґрунтовний аналіз розвитку галузі в розрізі виробництва окремих видів сільськогосподарської техніки, розглянуто основні питання впливу імпорту на ринок техніки. Відстежено загрози розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та сформовано простір потенційних можливостей для розвитку підприємств даної галузі.

Ключові слова: сільськогосподарське машинобудування, виробництво, імпорт, техніка.

ВСТУП

Останнім часом в господарстві країни проводяться масштабні реформи. Проте цей процес ускладнюється проявами кризових явищ, які створюють проблеми в діяльності підприємств та погіршують ефективність їх функціонування. В таких умовах виникла негайна потреба аналізу результатів роботи підприємств сільськогосподарського машинобудування з точки зору здатності ефективно конкурувати із зростаючим імпортом. Незважаючи на прийняття цілої низки програм, законів, указів та інших нормативних актів стосовно забезпечення сільського господарства технікою, точні цифри необхідної техніки та техніки, яка завозиться із-за кордону у різних формах не є відомими, а відповідно потенційно можливі обсяги зростання галузі досі не є встановленими – міністерства оприлюднюють одні значення, науковці – інші, в той же час підприємці зазначають власні об'єктивні потреби, хоча погляди про явне переважання іноземної техніки є однозначними.

Питання, пов'язані із розвитком сільськогосподарського машинобудування розглядає низка вчених Н. В. Тарасова, Г. В. Климик, Т. І. Сабецька, В. Л. Товтоп'ят, О. В. Селезньова, В. М. Петров, велика увага з позиції економічної проблематики приділяється сільськогосподарському машинобудуванню Українським науково-дослідним інститутом прогнозування та випробування техніки ім. Л. Погорілого. Разом з тим, недостатньо дослідженим залишається питання можливостей розвитку галузі під впливом активного зростання імпортової техніки.

© Карачина Наталія Петрівна, д.е.н., завідувач кафедри менеджменту та моделювання в економіці Вінницького національного технічного університету, тел. 0432598600, e-mail: karachina-natalija@rambler.ru

Вітюк Анна Валеріївна, аспірант кафедри менеджменту та моделювання в економіці Вінницького національного технічного університету, тел. 0939014568, e-mail: a.vityuk@rambler.ru

Гребеньок Інеса Володимирівна, здобувач Вінницького національного технічного університету, тел. 0635378881, e-mail: a.dieu1@rambler.ru

Метою статті є аналізування і дослідження основних тенденцій та потенціалу розвитку галузі сільськогосподарського машинобудування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток сільськогосподарського машинобудування на основі високої механізації праці є основою зростання кількості випущеної продукції. Зважаючи на деякі позитивні тенденції в економіці викликає цікавість дослідження технічного оснащення АПК. Для початкового оцінювання стану сільськогосподарського машинобудування варто відзначити, що в Україні галузь машинобудування для агропромислового комплексу представлена більш як 120 підприємствами, науково-дослідними і проектно-конструкторськими установами, на яких працює понад 70 тис. чоловік [9, с. 87]. Враховуючи, що світовий ринок сільськогосподарської техніки налічує більше 3 тис. одиниць, в Україні виробляється лише 2 тис. найменувань модернізованих та близько 500 нових моделей техніки [8].

Дослідження проблемного питання з низькими показниками освоєння існуючої в світі техніки підтверджуються в Державній цільовій програмі реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року [2], де зазначено, що сільськогосподарські підприємства на 45-58 % забезпечені технікою, з якої 90 % одиниць потребує заміни. На засіданні бюро президії НААН України провідними науковцями відзначалося повільне оновлення матеріально-технічної бази – вказувалося, що агропідприємства щорічно списують 2,6–6,5 % наявної техніки, а закуповують 2,3–4,6 %. Для нормального ж відтворення технічних засобів потрібно закуповувати як мінімум 8-10%, а з урахуванням упродовження інноваційно-інвестиційних моделей розвитку аграрної галузі – 14–20 % [10]. При переведенні відносного показника в абсолютний виявляється, українським сільгосптоваровиробникам необхідно у найближчі роки закупити техніки на 500 млрд. грн. [10].

Статистичні величини засвідчують наявність сільськогосподарської техніки у господарствах, однак умова ефективного господарювання ставить перед агропромисловими завдання прогнозування та

налагодження можливості подальшого забезпечення технікою. Макродослідження ринку техніки відображають збільшення кількості і якості доступного устаткування за рахунок імпорту. В той же час в численних наукових дослідженнях доводиться неспроможність купувати або використовувати

закордонну техніку вітчизняними аграріями, які погоджуються купувати українські агрегати. Для визначення основних напрямів і обсягів потенційного розширення діяльності дослідимо обсяги виробництва підприємств сільськогосподарського машинобудування в розрізі виробництва окремих видів техніки (рис. 1).

Рис. 1 Виробництво продукції сільськогосподарського машинобудування в Україні, тис. шт. [9, с. 121]*

*Примітка: У 2011 та 2012 роках не вівся облік насосів об'ємних, плугів відвальних, борін зубових, комбайнів бурякозбиральних та машин і механізмів для приготування кормів.

Доцільно зазначити, що кризові тенденції в господарстві України у 2008-2009 роках помітно позначились і на розвитку вітчизняної машинобудівної промисловості для сільського господарства, що виявилось у значному скороченні випуску сільськогосподарських машин, хоча відродженню обсягів виробництва сприяє підвищення платоспроможності аграріїв, що стоять перед необхідністю оновлення та модернізації техніки. Наслідком такої ситуації є критичний технічний та технологічний рівні підприємств, що пропонуємо представити у вигляді усереднених показників роботи підприємств сільськогосподарського машинобудування (рис. 2), які підтверджують диспропорції в структурі розвитку галузі.

Стійкому розвитку галузі перешкоджає зростання імпорту техніки для сільського господарства, що обмежує обсяги реалізації продукції вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та унеможливує модернізацію виробничих потужностей. Через розгалужену систему дилерських установ, агроторговельних домів, агролінгвових компаній в країну ввозиться велика кількість зарубіжних агрегатів. Через нездатність української техніки конкурувати на зовнішніх ринках експортні операції суттєво поступаються імпортом, що проявляється у зменшенні обсягів роботи підприємств сільськогосподарського машинобудування. Дослідження в галузі зовнішньої торгівлі сільськогосподарською технікою засвідчили суттєве перевищення імпортованого устаткування над експортованим. Перекіс експорту в країні СНД додатково свідчить про низьку

технологічність експортованих агрегатів у країні, що не можуть дозволити придбання техніки світових лідерів, що додатково обмежує географію потенційних покупців. Остаточним підсумком кризовості галузі є негативний зовнішньоторговельний баланс по всіх товарних позиціях крім сівалок, запчастин до розкидачів гною, установок і апаратів доїльних, обладнання для переробки молока та машин для приготування кормів.

Зовнішня торгівля продукцією сільськогосподарського машинобудування за досліджувані роки погіршилася по усіх товарних позиціях, єдиний напрямок який у 2011-2012 роках показав зростання - це виробництво сівалок і садильників. Відповідно усе обладнання та агрегати Україна змушена закуповувати, тобто є імпортозалежною. У процесі дослідження цінового діапазону експорту продукції машинобудування було виявлено, що техніка для сільського господарства українського виробництва у 2-5 разів дешевша за аналогічну іноземну [11, с. 75], і за цим параметром забезпечується її конкурентоспроможність як в Україні, так і за кордоном, що дозволяє збільшувати обсяги експорту, однак екстенсивний попит не є стабільним і може раптово зникнути програвши боротьбу високим технологіям.

У зв'язку із постійним нестабільним економічним середовищем, здійснення технічного переоснащення сільськогосподарських товаровиробників стикається з проблемою відсутності або ненадійності технічних засобів сільського господарства, що є наслідком дисбалансу між надходженням та вибуттям основних засобів та диспаритетом цін на сільськогосподарську

продукцію та продукцію сільськогосподарського машинобудування, який тривалий період не дав можливості в достатній мірі здійснити оновлення

машинно-тракторного парку сільгоспідприємств області.

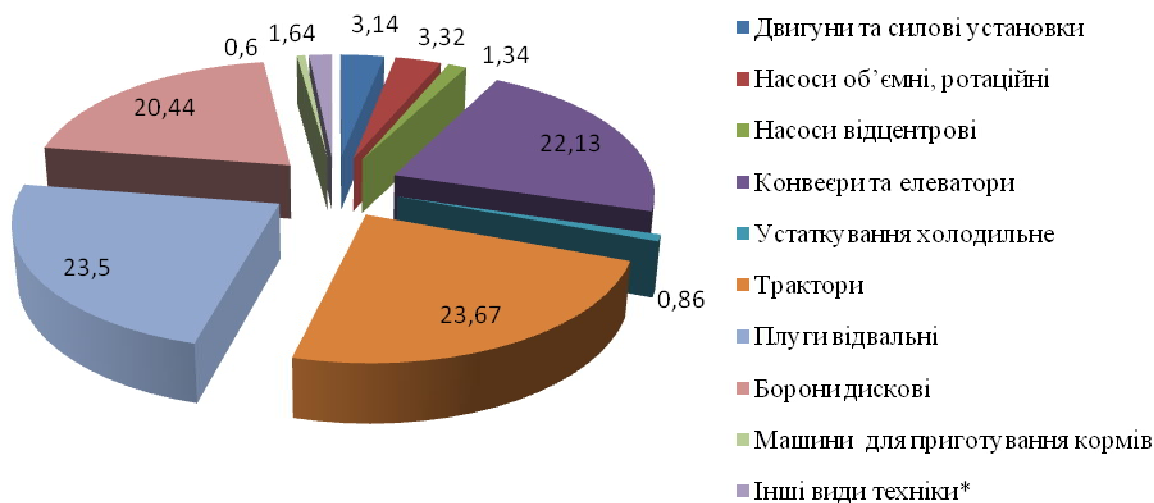

Рис. 2 Середні показники виробництва продукції сільськогосподарського машинобудування в Україні за 2007-2012 роки, %

*Примітка: Під іншими видами техніки розуміється виробництво борін зубових, розпушувачів, сівалок, косарок, комбайнів бурякозбиральних та автомобілів вантажних. Питома вага усереднених показників виробництва борін зубових, розпушувачів, сівалок, косарок, комбайнів бурякозбиральних та автомобілів вантажних у структурі загального виробництва галузі були близькі нуля.

Згадана ситуація вилилася у недостатню забезпеченість новими сучасними комбінованими високопродуктивними агрегатами сільського господарства, зменшення парку сільськогосподарських машин, зростанні закупівлі запасних частин, відсутності профілактичних, капітальних й відновлювальних ремонтів.

В той же час в Україні обсяги вибуття сільськогосподарської техніки продовжують збільшуватися, що свідчить про поступове оновлення засобів праці сільськогосподарськими виробниками. Вважаючи одним з критеріїв потенційного залучення інвестицій стан основних засобів, ми виявили, що підприємства поступово здійснюють оновлення своїх основних засобів, однак темпи цього оновлення є не достатніми, що підтверджують досить великі обсяги вибуття основних фондів машинобудівних підприємств.

Визначальними умовами недосконалої діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування є брак комплектуючих і те, що виробничі потужності не використовуються на повну силу, продукція через високі реалізаційні ціни не продається, організаційні структури підприємств майже щорічно потерпають зміни через відсутність злагодженості в роботі окремих підрозділів, покликаних забезпечити стабільність функціонування підприємства, налагодити просування продукції [7, с. 10].

В Україні існують перспективи розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, оскільки галузь володіє виробничим потенціалом для виготовлення техніки і обладнання для сільського господарства та переробки сільськогосподарської

продукції в обсязі 15 млрд. грн., лише за даними Українського науково-дослідного інституту прогнозування та випробування техніки ім. Л. Погорілого, технологічна потреба у зернозбиральних комбайнах становить 51200 одиниць [10, с. 73]. В той же час виробництво зернозбиральних комбайнів знаходиться під загрозою знищення, оскільки єдиний завод по їх виготовленню Херсонський машинобудівний завод, функціонує в умовах, коли перед ним існує заборгованість Державної продовольчо-зернової корпорації за передані їй на зберігання комбайни у розмірі 34,5 млн. грн. Для розв'язання кризової ситуації спільними зусиллями Українського науково-дослідного інституту прогнозування та випробування техніки ім. Л. Погорілого і Національного наукового центру «Інститут механізації і електрифікації сільського господарства» було розроблено проект Концепції Державної цільової програми створення і серійного виробництва оптимального модельного ряду вітчизняних зернозбиральних комбайнів «Скіф» на 2012-2016 р., проте на сьогодні він не прийнятий [8, с. 74].

Для виправлення ситуації щодо недостатньої кількості техніки щорічне постачання техніки має становити не менше 10-15 % від наявної. Це дозволить не тільки повністю оновлювати машино-тракторний парк АПК кожні 6-10 років, а й налагодити стабільну роботу українських підприємств в галузі сільськогосподарського машинобудування та їх суміжників [6].

Відповідно до попередньо встановлених тенденцій розвитку галузі в контексті проведеного

дослідження відзначимо потенціал та загрози розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування у сфері впливу нормативно-правового регулювання державою умов розвитку галузі. При аналізі переліку загроз враховували лише ті, які є вкрай актуальними та носять системний характер. При дослідженні потенціалу було враховано детермінанти властиві на наданий момент часу та які відображають потенційні сьогоднішні можливості внутрішнього і зовнішнього існування підприємства (рис. 3).

Отже, подальший розвиток виробництва галузі сільськогосподарського машинобудування стикається з рядом загроз та потенційних можливостей. Нехтуючи умовами конкурентного середовища в цілому, об'єктивно підтверджуємо раніше встановлену кількісну негативну динаміку галузі, що призвело до необхідності дослідження основних причин погіршення розвитку підприємств сільськогосподарського машинобудування та пошуку шляхів відновлення парку сільськогосподарської техніки. Виокремлення науковцями таких проблемних сторін як зростання конкуренції серед виробників, зсув пріоритетів заводів-виробників, зниження завантаженості потужностей виробничих підприємств не доцільно відзначати щодо всіх підприємств цієї галузі, оскільки конкуренція лідерів галузі, таких для прикладу як ПАТ «Брацлав», ПАТ «Барський машинобудівний завод» та інших підприємств змушує вести дослідно-конструкторську роботу та значну частку своєї продукції реалізовувати за кордоном. В той же час, зниження завантаженості потужностей виробничих потужностей дозволило підприємствами тимчасово змістити пріоритети на ремонт, що ще раз підтверджує можливості відродження галузі за умови достатнього фінансування,

яке в рамках зазначених нормативно-правових актів, що були прийняті на державному рівні не здатні забезпечити повноцінного розвитку галузі.

ВИСНОВКИ

Дослідження діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування показало неоднорідність їх розвитку та виробництва різних видів техніки для агропромислового комплексу, вирішальну залежність від низького технологічного рівня та обмеженого фінансування. З проведених статистичних та аналітичних досліджень слідує, що галузь володіє рядом внутрішньогосподарських проблем, що формують загрози її розвитку, які вже неодноразово відзначалися науковцями. Часткові спроби вирішити проблеми галузі в правовому полі на макроекономічному рівні дають результати для великих підприємств, при цьому ігнорується становище малих виробників, які найбільше потерпають через прихід іноземної техніки із сучасною дилерською системою сервісного забезпечення. Невдачі в реалізації запланованих заходів стимулювання галузі призвели до критично малих обсягів виробництва вітчизняної техніки для сільського господарства та зростання імпорту, що веде ще до більшого занепаду галузі.

Наведене дослідження функціонування галузі сільськогосподарського машинобудування обумовлює необхідність подальших прикладних досліджень щодо налагодження макроекономічних можливостей розвитку підприємств відповідно до реальних економічних умов їх функціонування.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булгаков В. М. Стан та перспективи створення в Україні сучасних сільськогосподарських машин / В. М. Булгаков, В. В. Адамчук // Науковий вісник Львівського національного аграрного університету. – №29. – 2011. – С. 252-260.
2. Державна цільова програма реалізації технічної політики в агропромислового комплексу на період до 2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1136.808.2&nobreak=1> – Назва з титул. екрана.
3. Кирич Н. Б. Сучасний стан та перспективи розвитку галузі сільськогосподарського машинобудування України / Н. Б. Кирич, І. В. Луцків // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – №4. – 2012. – С. 63-67.
4. Ключеву не догодили імпорتنі комбайни. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2011/09/2/296886/> – Назва з титул. екрана.
5. Нехай В. В. Підвищення результативності діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування на основі маркетингу: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / В. В. Нехай. — Таврійський національний ун-т ім. В.І. Вернадського, Сімферополь, 2006. – 23 с.
6. Про Бюро Президії Національної академії аграрних наук України з питання «Економічні проблеми, стан і перспективи формування та відтворення основних засобів у сільському господарстві». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://new.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/12051.2.026.pdf – Назва з титул. екрана.
7. Селезньова О. В. Конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарського машинобудування: дис. канд. екон. наук : 08.00.04 / Селезньова Олена Віталіївна; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя, 2009. – 201 с.
8. Собкевич О. В. Розвиток імпортозамінних виробництв у машинобудівній промисловості України як пріоритет промислової політики України / О. В. Собкевич // Інвестиції: практика та досвід. – №9. – 2013. – С. 70-76.
9. Статистичний щорічник України за 2012 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – 2013. – 560 с.
10. Українським с/г-виробникам необхідно у найближчі 4-5 років закупити техніки на 500 млрд грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.agroua.net/news/news_34273.html – Назва з титул. екрана.
11. Фатенок-Ткачук А. О. Оцінка експортного потенціалу машинобудівних підприємств України / А. О. Фатенок-Ткачук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – №7. – 2008. – С. 72-79.

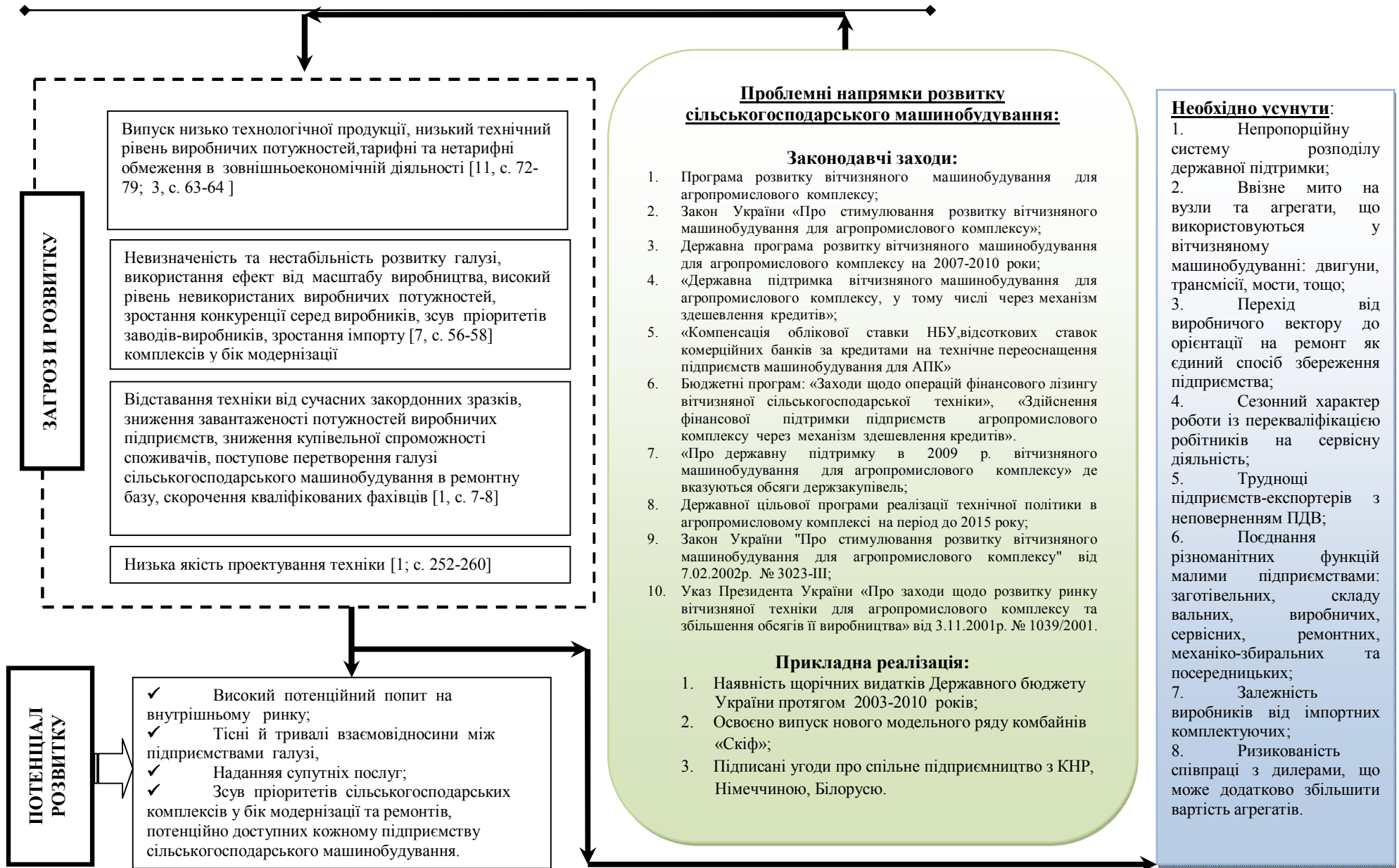

Рис. 3 Простір можливостей розвитку галузі сільськогосподарського машинобудування